

DOI: 10.32347/2786-7269.2025.12.266-285

УДК 327.8:140.8+321.01

д.філософ.н., ст.н.с. **Самчук З.Ф.**,
warrier1@ukr.net, ORCID: 0000-0002-7247-186X,
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України

ПАРАДИГМА ЗДОРОВОГО ГЛУЗДУ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕНОВАЦІЇ СВІТОПОРЯДКУ

Під світопорядком розуміють систему світового устрою, яка визначає особливості й принциповий характер взаємодії між ключовими державами та недержавними акторами. Ця система не обов'язково має бути консенсусно визнаною чи конвенційно погодженою на глобальному рівні – її наявність чи відсутність визначається функціональною дієдатністю, спроможністю виконувати функції, які лежать в основі її покликання, місії.

Істотна атрибутивна ознака світопорядку пов'язана з наявністю того, хто забезпечує дотримання порядку (тобто світового арбітра, поліцейського тощо). Повноваження такого арбітра можуть визнаватися не всіма сторонами міжнародної взаємодії, багатьма суб'єктами вони можуть ставитися під сумнів – вирішальне значення має ефективність, переконливість виконання арбітражних повноважень. Саме цей аспект значною мірою визначає наявність чи відсутність світопорядку, його функціональну дієдатність.

Абсолютною більшістю аналітиків кризовий стан сучасного світопорядку визнається якщо не причиною, то наслідком практично всіх кризових явищ і тенденцій сучасності – починаючи з невдоволеності процесами глобалізації, бенефіціарами якої є вкрай обмежене коло носіїв корпоративних інтересів, і закінчуючи посиленням міжнародної напруги й конфліктогенності воєн. Цілком об'єктивно й закономірно, що кризовий status quo сучасного світопорядку спонукає до пошуків засобів переформатування світопорядку на принципах функціональної ефективності. Після перемоги Дональда Трампа на президентських виборах у США в 2024 році перспективи перезавантаження світопорядку все частіше пов'язуються з визначальністю інструментарію здорового глузду, який уже починає набувати парадигмальних і доктринальних ознак.

Ключові слова: кризовий стан сучасного світопорядку; функціональна дієдатність; причинно-наслідкові зв'язки; мегатренд міжнародної напруги; здоровий глузд як фактор перезавантаження світопорядку.

Постановка проблеми. Як аргументовано зазначив головний стратег, архітектор перемоги і старший радник Дональда Трампа під час його першої президентської каденції Стівен Кевін Беннон, **сучасний світ перебуває в стані стратегічної невизначеності й керованого занепаду** в усіх сферах глобальної взаємодії і глобальних трендів. Це нагадує колізії «Аліси у Задзеркаллі»: *чим швидше ми біжимо нібито вперед, тим далі ми опиняємося позаду.*

Сучасному світопорядку повною мірою притаманне характерне для епохи постмодерну *явище сингулярності* – ефекту всюдисущої точковості як наслідку відсутності внутрішньої єдності. Це призводить до безпрецедентної непередбачуваності напрямів і пріоритетів еволюціонування такого світопорядку. Окрім того, істотно загострилася *проблема волатильності* (тобто мінливості значення фактичних показників), а також *проблема релевантності* (себто відповідності засобів – меті, інструментів – завданням і т. п.). Сукупність цих проблемних викликів призвела до фактичної канонізації явища під назвою *нова нормальність* (англ. *New Normal*), яке віддзеркалює безпрецедентне зниження передбачуваності, що призводить до лавиноподібного зростання невизначеності й нестабільності.

Істотне проблемне відгалуження і водночас одна з ключових детермінант кризового стану сучасного світопорядку пов'язані з кризою глобального лідерства. Ален Бадью вважає, що найбільш адекватним і змістовно влучним відповідником цього явища є словосполучення «агонія еросу». Натомість Реджеп Тайїп Ердоган дотепно ілюструє кризу сучасного світопорядку засобом турецької приказки: *у кожного вовка є своя шкура, проте не в кожній шкурі є свій вовк.* Це – дуже влучна аналогія, яка на додаток ще й містить чимало риторичних підтекстів.

У кожному разі нам доводиться мати справу з реаліями, які в суспільно-політичному наративі Заходу мають термінологічні відповідники на кшталт «the era of Western dominance is over» (епоха домінування Заходу вичерпала себе), «the end of the future» (кінець майбутнього), «the new dark age» (нові Темні віки) і т. п. Такий проблемний status quo закономірно актуалізує потребу того, що англійською має назву *renewing* – оновлення, поновлення, відтворення світопорядку на принципах ефективності, відповідальності й справедливості.

Безперечно, наука містить чимало ефективних інструментів, але кризовий стан сучасного світопорядку є настільки безпрецедентним, що доводиться брати за методологічний орієнтир принцип, який в античному Римі позначався термінологічним конструктом *ab ovo* (буквально *від яйця*) – тобто від самих основ, від здорового глузду як базової інтенції аргументації, інтерпретації, пізнання. Враховуючи, що здоровий глузд є імперативом будь-якого світопорядку, такі пролегомени виявляться вочевидь доречними.

Актуальність дослідження. Мегатренд міжнародної напруги, конфліктогенності та воєн як закономірного наслідку кризи світопорядку особливо актуальний для України, яка зазнала повномасштабної агресії з боку північно-східного сусіда. У фаховому середовищі існує консенсус з приводу того, що саме кризовий стан сучасного світопорядку виявився ключовою причиною, яка спонукала Росію розв'язати війну проти України. Це жодною мірою не виправдовує російську агресію, а лише увиразнює причинно-наслідкові зв'язки, що лежать в основі російського експансіонізму.

Фантомні болі від розпаду світової системи соціалізму і Радянського Союзу Кремль упродовж трьох попередніх десятиліть намагався компенсувати «триманням під контролем» країн пострадянського простору і регулярною демонстрацією своїх експансіоністських намірів у якомога ширшому геополітичному діапазоні – від Грузії до України, від Венесуели до Лівії, від зони Сахелю до Сирії. А коли політичне керівництво Росії відчуло, що з огляду на стагнацію світопорядкового status quo воно не отримає рішучої відсічі з боку ключових держав та недержавних акторів, то наважилося на безпрецедентний крок – повномасштабну війну в центрі Європи.

Істотним (а в багатьох аспектах визначальним) фактором світопорядкової стагнації є та обставина, що після падіння Берлінського муру й розпаду СРСР блок НАТО зміцнився формально й кількісно, проте знизив свій якісний рівень і функціональну мотивацію. Такий стан речей спонукає країни так званого другого світопорядкового ешелону (йдеться насамперед про Росію та Китай) регулярно кидати виклики країнам першого світопорядкового ешелону (США та НАТО), провокуючи напругу та дестабілізуючи ситуацію в різних регіонах світу.

Метою цих зусиль є символічна і фактична деконструкція Pax Americana – однополярного світу під керівництвом США і верховенства США в глобальному масштабі. Кінцевою ж метою Росію та Китаю є переформатування чинного статус-кво в новий світопорядок – бажаний для них, їхніх національних інтересів і експансіоністських цільових орієнтирів.

Окрім того, що актуальність теми даного дослідження обумовлена праксеологічними викликами кризи сучасного світопорядку, вона доповнюється ще й актуальністю теоретико-концептуальною, в основі якої – труднощі з приводу виявлення факторів, що визначають світопорядкову динаміку загалом і кризовий стан сучасного світопорядку зокрема й насамперед.

Зазначені теоретико-концептуальні труднощі є закономірним наслідком фактичного функціонального status quo кожного *світопорядку як відкритого системного об'єкту* – тобто окрім того, що цей об'єкт є *системним*, що він

складається з багатьох елементів, питома функціональна вага кожного з яких є неостаточною, а перебуває в стані динамічних змін, на додаток цей об'єкт є також *відкритим* – тобто навіть перелік його елементів є неусталеним і зазнає регулярних ротацій: на місце тих елементів, які втратили чи істотно знизили свою значущість, приходять елементи нові, функціональне значення яких за конкретно-історичних світопорядкових обставин набуває першочергового значення – як причинно-наслідкового, так і ідеологічного, наративного, інтерпретаційного і аргументаційного.

Система світопорядку, яка утворилася на руїнах Берлінського муру, розпаду світової системи соціалізму і СРСР, базувалася на впевненості не лише в її історичній об'єктивності й закономірності, а й також в історичній остаточності й безальтернативності. Якщо перша складова такого аналізу (щодо історичної об'єктивності й закономірності) була цілком коректною, то друга частина аналітичного висновку Френсіса Фукуями та його однодумців (щодо історичної остаточності й безальтернативності) суперечила логіці історичних процесів у багатьох ключових аспектах – зокрема, в тому, що будь-яка «остаточність і безальтернативність» є в кращому разі конкретно-історичною, а в трансісторичному сенсі вона постає ілюзією, яка не витримує жодної критики.

Але оскільки повноцінних альтернатив неоліберальному й глобалістичному світопорядку не простежувалося, а військово-політичні та фінансово-економічні антиподи й антагоністи такого світопорядку мали відверто маргінальний і вкрай непереконливий вигляд, то хибним уявленням про «остаточність і безальтернативність» неоліберального світопорядку ніхто не надавав належного значення.

Власне, саме ця обставина зіграла злий жарт, адже впевненість в остаточності й безальтернативності деморалізує вольові зусилля, призводить до ерозії суспільного лідерства і політичної безвідповідальності, до наділення управлінської бюрократії надмірними повноваженнями, які жодним чином не корелюють з демократичною репрезентацією. Розпочавшись як пілотний проект на національному рівні окремих країн, така криза політичної суб'єктності невдовзі набула вірусного поширення й охопила якщо не весь глобальний формат, то, принаймні, значні його складові.

Як наслідок – на момент вторгнення Росії в Україну довелося мати справу з колапсом функціональної дієздатності світопорядкових реалій, з неспроможністю півсотні провідних демократій і економічно розвинених країн світу (йдеться про організаційний формат Рамштайну) оперативно забезпечити пакет допомоги, який виявився б достатнім для відбиття Україною агресії. З негативними наслідками такого світопорядкового колапсу Україні доводиться мати справу вже понад три роки.

Теоретико-концептуальна основа дослідження підлягає попередній структуризації за такими тематичними блоками:

1) *дискурс політичного світопорядку в пошуках критеріальної визначеності* (дослідження Рональда Інглхарта, Ернста Кассіра, Генрі Кіссінджера, Крістофера Лейна, Френсіса Фукуями, Ноама Хомскі);

2) *неолібералізм і глобалізація як фактори світопорядкової динаміки* (праці Зигмунта Баумана, Іммануїла Валлерстайна, Ричарда Дженкінса, Поля Друкера, Стефена Емброуса, Нікласа Лумана, Джозефа Стігліца);

3) *криза глобального лідерства й світопорядкове самоусунення США як його основний симптом* (концептуалістика Ендрю Бацевича, Збігнева Бжезінського, Рене Генона, Фаріда Закарія, Деніеля Іммервара, Пола Кругмана, Нассіма Талеба, Семюеля Хантінгтона, Нейла Фергюсона);

4) *претензії Росії та Китаю на статус Superpower крізь призму відповідності бажань можливостям* (дослідження Романа Бжескі, Джона Айкенберрі, Роберта Каплана, Чарльза Капчена);

5) *еволюція світопорядку як детермінативний фактор коригування пріоритетів політичного розвитку України* (праці Олега Кондратенка, Миколи Михальченка, Олександра Майбороди, Лариси Нагорної, Юрія Шаповала, колективна монографія Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України «Сучасний політичний дискурс з проблеми багатополусної реструктуризації глобального світу», що вийшла друком в в 2022 році [6].

Серед новітніх дослідницьких зусиль варто відзначити публікаційну активність, присвячену зумовленості кризового стану сучасного світопорядку вадами неолібералізму й глобалізму, а насамперед безвідповідальності тих політичних сил і персон, які фактично привласнили право говорити від імені неолібералізму й глобалізму [7; 12; 14; 16; 17; 18].

Ще один важливий кластер публікацій стосується розробки теоретико-методологічних засобів, спроможних забезпечити коректний аналіз викликів і загроз на адресу сучасного світопорядку, а також виявити дієві засоби реновації світопорядку на принципах ефективності, аргументаційної переконливості й справедливості [8; 9; 10; 11; 13; 19; 21].

Мета дослідження полягає в концептуалізації теоретичних особливостей та систематизації практичних закономірностей кризи сучасної світопорядкової динаміки.

Досягнення окресленої мети передбачає її змістовну конкретизацію й увиразнення за рахунок виконання таких **завдань**:

– *окреслити* причинно-наслідкові зв'язки, що лежать в основі кризового стану сучасного світопорядку;

- *узагальнити* детермінативний вплив світопорядкових реалій на специфіку суспільно-політичного розвитку України;
- *визначити* дієвість інструментарію здорового глузду для потреб мінімізації збитків і втрат, обумовлених крахом світопорядку.

Методологія дослідження. Вище вже йшлося про те, що світопорядок є класичним системним об'єктом відкритого типу – тобто окрім того, що він складається з багатьох взаємозумовлених елементів, на нього здійснює перманентний вплив чимало зовнішніх чинників. За великим рахунком, кожен конкретний *status quo* світопорядкових реалій є результируючим ефектом усієї сукупності таких впливів. У цьому сенсі застосування системного підходу до дослідження світопорядкових реалій набуває першочергового значення.

Багатоманітність факторів, що визначають функціональну динаміку світопорядку, обумовлює потребу міждисциплінарного дослідницького підходу. На результируючу ефективність може розраховувати лише таке дослідження світопорядкових реалій, яке є не лише політологічним за своїм інструментальним профілем, а й соціально-філософським та соціально-психологічним, герменевтичним та аксіологічним, етичним та деонтологічним. Втім, треба враховувати, що кожне міждисциплінарне дослідження містить не лише методологічні переваги, а й ризики та об'єктивні труднощі, адже дискретність як змістовна (критеріальна) роздільність і кластерна автономність інформації (знання, процесу), як алгоритмічна несумісність притаманна навіть кожній повноцінній науковій дисципліні, не кажучи вже про міждисциплінарні дослідження.

Основна частина. Перспективи дослідницької програми на основі здорового глузду обумовлені насамперед інтелектуальним ландшафтом сприйняття політичної дійсності та якістю сприйняття реалій, реалістичністю світоглядної картини світу. Принагідно зазначимо, що дослідницька проблематика статусу інтелекту в політиці суцього чи відсутнього «є настільки багатоманітною і поліаспектною, що для вичерпного висвітлення і формулювання аргументаційно переконливої пропозиційності вона вочевидь потребує не однієї статті оглядового характеру, а цілого циклу, напряду досліджень під умовною назвою «Пригоди інтелекту в світі політики»» [4, с. 17]. І хоча не вичерпати ситом моря, однак зробити черговий внесок у цю благородну справу не лише можна, а й треба. На задоволення такої потреби значною мірою й скероване це дослідження.

Труднощі з інтелектом виразно простежуються навіть на рівні ігнорування визначальних реалій як фундаментальної проблеми деградуючого світопорядку. Втім, цей аспект є не настільки тривіальним, як може здатися на перший погляд. З цього приводу А. Гурківська слушно зазначає, що «не варто

переоцінювати адекватність уявлень про будь-яку наукову картину світу загалом і суспільно-політичну реальність зокрема, оскільки йдеться про відкриті системи найвищого рівня складності, які практично неможливо формалізувати на рівні концептуалізованих узагальнень. Тим не менше, це не означає, що предметне оперування такими системними об'єктами апріорі профанативне: воно потребує послідовних зусиль, які охоплюватимуть щоразу ширший діапазон значущих факторів і аргументовано визначатимуть (переглядатимуть) ієрархію значень нової сукупності елементів системи» [1, с. 38].

Фундаментального значення в даному разі набуває *принцип еквівалентності* – відповідності наших уявлень про політичну реальність фактичному status quo у сфері політичної дійсності. Труднощі верифікації інструментарію реалізму в політиці обумовлені насамперед і в основному тією обставиною, що в абсолютній більшості випадків уявлення про «реальність» істотно зумовлені прагматичними інтересами.

Як переконливо ілюструє В. Левкулич, «існує безліч пластів реальності, кожен з яких володіє власним стилем презентації на рівні досвіду та ступенем уваги до життя (attention to life). До них відносяться світи фізичних речей, ідеальних об'єктів науки, релігійних вірувань, художніх образів, фантомів божевілля, сну тощо. Кожен з них «реальний» по-своєму і лише в міру спрямованого на них практичного інтересу. Демаркація цих світів здійснена У. Джеймсом чітко: перебуваючи в одному з них, свідомість схильна «забувати» про інші; тому перехід з однієї реальності в іншу маніфестується як суб'єктивне відчуття шоку – щось на кшталт того, що ми відчуваємо, прокидаючись від сну або повертаючись у світ повсякденності після падіння театральної завіси» [2, с. 85-86].

Крім того, слід враховувати, що «суспільний праксис має в своєму розпорядженні безліч прикладів того, наскільки непросто рухатися у фарватері навіть очевидних вимог і рекомендацій. На заваді такій меті чимало факторів – у діапазоні від безплідних ресентиментів і ейфорії й до фарисейства у вигляді формалістичної дріб'язковості й лицемірства» [3, с. 5].

Часто суспільній свідомості доводиться доводитися продиратися крізь чагарники несумісних кліше в стилі «мовного салату» (word salad) Камали Харріс, який, тим не менше, за рахунок натужного нарративного пресингу й безроздільного домінування в інформаційному полі перетворюється на безальтернативний тренд порядку денного, на те, що англійською має назву agenda. Втім, здебільшого доводиться мати справу з проблемою гіпертрофії значущості одного з багатьох факторів суспільно-політичного життя, наділення його статусними повноваженнями не лише визначальної детермінанти

політичної динаміки, а й своєрідної панацеї для будь-якої кейсової феноменології політичної дійсності.

Така гіпертрофія другорядного, приділення лівової частки часу й уваги абсолютно неістотній тематиці чи навіть буквально *flatus vocis* (себто порожньому звуку) є причиною і водночас наслідком застосування навіювальних технологій нейро-лінгвістичного програмування, плацебо-ефектів та індоктринації як механізму промивання мізків. Для зображення демагогічного трюкацтва, яка розраховує на навіювальний ефект, у поемі «І мертвим, і живим...» (1845) Тарас Шевченко застосував саркастичне словосполучення «великих слів велику силу». Цим вербальним конструктом великий син українського народу позначав ідеї та ідеали, яких цинічні й безвідповідальні можновладці навіть не намагаються втілити в життя, а використовують лише для прикриття й виправдання своєї бездіяльності.

В епоху постмодерну та інформаційного суспільства тенденція, зауважена Тарасом Шевченком, лише посилилася: у багатьох сферах суспільного життя *імітаційний тренд* набув безроздільного панування. В наш час у комунікативних обмінах вірусного поширення набуває патетична та експресійна складова, яка дає змогу формулювати уявно риторичні запитання, котрі нібито містять очевидні відповіді, хоча насправді йдеться про класичні запитання, що потребують неквапливого, раціоморфного й аналітично розважливого підходу.

Як наслідок – суспільна свідомість опиняється в задзеркаллі на кшталт патетичного абсурдизму, яким було просякнуте гасло Остапа Бендера «ударим автопробегом по бездорожжю и разгильдяйству!» Фундаментальна проблема полягає в тому, що в умовах тотальних цейтнотів нашого сьогодення, ускладнених демагогічним пресингом, важко навіть сформулювати слушне запитання щодо кореляції «автопробега» та «бездорожжя и разгильдяйства», не кажучи вже про предметну відповідь на таке запитання.

Це саме той випадок, коли виникає непереборне бажання вигукнути: *stop listening the bullshit* – себто припиніть слухати дурниці. Але твій вигук не спроможний змінити практично нічого, бо, як розпачливо констатував поет, «голос единицы тоньше писка». Як іронізував Джордж Карлін, в епоху безроздільного домінування неолібералізму **свобода слова (free speech) не втратила свого номінального статусу, але практично зникла можливість належним чином озвучити це слово і бути почутим**, оскільки все, що «не в тренді», автоматично вибраковується («баниться») алгоритмами інформаційних фільтрів.

Цілеспрямована істерія з того чи іншого приводу в ЗМІ (*mass hysteria*) – це чи не є єдиний дієвий засіб схиляння шальок терезів громадської думки на

свою користь за відсутності переконливих аргументів. Як влучно зауважив ще століття тому американський есеїст Генрі Луїс Менкен (Henry Louis Mencken), загальна мета практичної політики полягає в тому, щоб тримати населення в тривозі» («The whole aim of practical politics is to keep the populace alarmed»).

Порівняно з епохою Генрі Луїса Менкена в наш час діапазон інструментарію масової істерії істотно розширився й диверсифікувався. В. Левкулич має рацію: «Соціальна дійсність у вигляді спектаклю і акцентованої театралізації всіх сфер буття набула чітких ознак аж ніяк не раптом і не на порожньому місці. Це – результат тривалої ідейно-стилістичної спадкоємності» [2, с. 88].

Приміром, у США найбільшої популярності набула штучно підживлювана ментальна громадянська війна «розбудженої» (woke) свідомості. Це доволі іронічно, оскільки генеалогічні витoki woke-культури знаходяться не в США, а в Європі: саме європейська інтелектуальна культура немарксистського гатунку 1960-70-х років започаткувала аксіологічний і етичний тренд «відкривання очей» – тобто увиразнення того значущого, що доти не отримало належної уваги. Між іншим, це дуже типово для США (так би мовити, «designed in the USA») – надавати гіпертрофовано-істеричних форм ідеям, які народилися на європейському ґрунті в маргінально-ексцентричному форматі, а тому виявилися неприйнятними для широкого інтелектуального загалу. Однак, як з'ясовується, за належного рівня інформаційної підтримки навіть маргінальні інтелектуальні явища можуть набувати галюциногенного ефекту й респектабельного статусу «нової релігії».

Окрім латентної істерії woke-культура фактично передбачає режим групових квот (the group quota regime). **Квотний принцип є фактичною дискримінацією за ознакою компетентності й кваліфікованості – ця дискримінація апріорна:** вона не лише й не просто є, а й не може не бути в принципі чимось іншим, окрім як дискримінацією за ознакою компетентності й кваліфікованості. З цього приводу аргументацій ний супровід варто сформулювати максимально виразно: кожен прикладний кейс квотування – це втілення принципу дискримінації за фаховою ознакою, тобто це дискримінація кваліфікованих кандидатів, фахівців на користь нефахівцям (чи, принаймні, особам нижчого фахового рівня). Так благі наміри призводять до своєї антиутопії (woke dystopia), до наслідків, діаметрально протилежних маніфестованим.

Ще один дискримінаційний тренд woke-культури пов'язаний із політикою «позитивної дискримінації». Схоже на те, що очевидний абсурдизм евфемізму «позитивна дискримінація» не надто бентежить його фронтменів і активістів. У такому разі доводиться робити висновок про їхнє фактичне

заперечення неприпустимості дискримінації в принципі, за будь-якою ознакою – класовою, расовою, етнонаціональною, культурно-цивілізаційною, конфесійною, статевою.

Показово, що одна з woke-ікон американська актриса й телеведуча Вупі Голдберг в дискусії про расизм і антисемітизм стверджує, що Голокост – це не расизм, а проблема одних білих людей, які завдавали шкоди іншим білим людям. Що це, як не мова ненависті (hate speech) і як тут не пригадати, яку роль відіграло «Радіо тисячі пагорбів» в обґрунтуванні безпрецедентних етнічних чисток і геноциду в Руанді в 1996 році? Причинно-наслідкові зв'язки такої тенденції виразно окреслив Тімоті Снайдер у книзі під недвозначною назвою «Шлях до несвободи» [5].

У даному разі доводиться мати справу з тим, що Іван Франко називав спробою «вселюдськими» фразами прикрити наміри, які насправді обслуговують інтереси дуже обмеженого кола осіб, а владно-управлінський статус цього обмеженого кола осіб, власне, й пояснює феномен відвертої демагогії, нахабної аксіологічної короткозорості та критеріального релятивізму. У широкому розумінні зазначений владно-управлінський статус пов'язаний з неолібералізмом як ідеологічного забезпечення світопорядку, утвореного внаслідок падіння Берлінського муру й перемоги Заходу в Холодній війні. Однак неолібералізм – це лише лаштунки, які використовуються справжніми бенефіціарами для забезпечення не людства в цілому і навіть не глобальних перспектив, а особистих та корпоративних інтересів. Тому для предметного оперування причинно-наслідковими зв'язками варто ретельніше оглянути те, що знаходиться за лаштунками.

Отже, у більш предметному, вужчому розумінні праксеологічним утіленням неолібералізму є політико-управлінський тренд прогресизму. Оскільки у випадку прогресизму йдеться про формат інкогніто, то це також химера, однак тут все-таки більше змістовної визначеності, бо де-факто прогресизм є ідеологічною пропозицією соціалізму для суспільства, в якому до соціалізму превалює негативне ставлення. Тобто в даному разі йдеться про популістську версію соціалізму, яка маскує свій фактичний статус гаслами соціального прогресу й, звичайно ж, «боротьби за все хороше й проти всього поганого».

Ще більш предметним утіленням неолібералізму є фактор Глибинної Держави (Deep State). Здебільшого цей понятійний маркер асоціюється зі США, де він постає відображенням симбіотичного поєднання істеблїшменту, номенклатури і бюрократичної верхівки країни. Втім, феномен Deep State не є чимось унікальним, питомо американським і притаманним виключно США: вже наприкінці 1950-х років у СРСР компартійна і господарська номенклатура

також утворили квазі-клас – зі своїми корпоративними інтересами, які істотно відрізнялися від національних інтересів, а також зі своїм світоглядом, стереотипами, етикою та етикетом. Цей аспект переконливо проілюстрував Мілован Джилас в алармістській книзі «Новий клас: аналіз комуністичної системи» [15]. Автор осмислив феномен відчуження і фактичного привласнення, приватизації влади компартійною верхівкою і соціалістичною бюрократією СРСР. Він зауважив, що номенклатура генеалогічно схильна до трансформації в квазі-клас, якому притаманне самоусвідомлення окремішності своїх інтересів, розбіжності цих інтересів з інтересами національними.

Глибинна Держава (Deep State) – це те, що в СРСР мало назву *номенклатура*, тобто та колода карт персоналій, які залишаються при владі (біля годівниці) попри будь-які тектонічні зрушення й катаклізми в суспільно-політичній сфері. Сукупність наведених Джиласом ознак радянської партійно-управлінської номенклатури насправді є універсальною для кожної Глибинної Держави безвідносно до суспільно-політичного ладу: вона перетворює цей суспільний прошарок на замкнену в своїх корпоративних межах структуру, яка функціонує на самовідтворювальних принципах секти. Зазначений ефект досягався (і продовжує досягатися!) насамперед за рахунок того, що, потрапивши в «обойму», з неї не випадають попри будь-що – некомпетентність, безвідповідальність, злочини. Система просто переміщує цих персонажів на інші місця, які є приблизно рівнозначними за критерієм можливості «харчуватися».

Коректне узагальнення констатує, що будь-яка «глибинність» (держави, істеблшменту, бюрократії, спецслужб тощо) – це де-факто сутнісна, ідентифікаційна і функціональна клановість, безликість і безідейність, а також функціонування за принципом «своїм – усе, чужим – закон». А ще ключовими складовими геному бюрократизму є конформізм, егоїзм та соціопатичність. Це також надмірне регулювання (*overregulatings*), покликане приховати одразу декілька «секретів Полішинеля» – зокрема й насамперед некомпетентність і кричущу кваліфікаційну невідповідність займаним посадам. І, звичайно ж, фундаментальна специфічна особливість бюрократії полягає не лише у вмінні знаходити собі й усім довкола роботу, а й у навіюванні значущості неістотної й навіть абсолютно безглуздої роботи. В такий спосіб бюрократія ретельно приховує свою некомпетентність. Сукупність таких функціональних алгоритмів лежала в основі легендарного мема Хав'єра Мілея з бензопилою.

Принагідно зазначимо, що **не існує жодного прикладу, коли міжнародна (глобальна, транснаціональна) організація (бюрократична структура) саморозпустилися з огляду на вичерпаність своїх завдань, функцій чи інструментарію.** Це надзвичайно показово, якщо врахувати, що

чимало випадків такої вичерпаності є очевидними навіть на рівні, скажімо так, логіки процесу, тому вони навіть не потребують скрупульозних документальних розкопок.

Ключова функціональна, мотиваційна і екзистенційна проблема обумовлена тією обставиною, що бюрократія як *правління бюро* генеалогічно протистоїть **репрезентативним формам правління**. Це призводить до принципової несумісності як із вимогами демократії, так і врешті-решт із латентним зниженням рівня функціональної ефективності. Втім, найбільша загроза як для окремого соціуму, так і для глобального світопорядку виникає тоді, коли відбувається зрощення правління бюро з репрезентативною формою правління – точніше, коли певна репрезентативна форма правління бере в союзники бюрократію з двоєдиною метою: з одного боку, для максимальної пролонгації своїх політико-управлінських повноважень; з іншого боку, для посилення управлінських позицій бюрократії, для наділення її щоразу новими повноваженнями і можливостями регламентування всіх сфер життєдіяльності суспільства.

Саме з таким небезпечним симбіозом людству довелося мати справу на прикладі неприхованого альянсу неолібералізму та бюрократії в США впродовж кількох попередніх каденцій президентів, які були висуванцями від Демократичної партії. Як слушно зазначав Алексіс де Токвіль у книзі «Демократія в Америці», Американська Республіка проіснує доти, доки Конгрес не усвідомить, що може здійснювати підкуп народу грошима самого народу. Відбувається не просто популістський підкуп електорату за щоразу новими програмами й статтями видатків – має місце корупційний колообіг еліт, а саме: **створення політикумом оранжерейних умов для топ-рівня бюрократії призводить до того, що, навіть втративши попередні позиції в сегменті політикуму, політики опиняються на «теплих місцях» у середовищі бюрократії.**

Зрештою, це лише верхівка айсбергу загроз і небезпек, що виникають унаслідок функціонального й корупційного зрощення політикуму та бюрократії: чи не найбільша проблема пов'язана з тим, що з'являються передумови для перетворення суспільного буття на різновид життя в паралельній реальності, яку Віктор Пелевін позначив концептом «простір Фрідмана». Як влучно зауважив ведучий «The Daily Wire» Майкл Ноулз, неоліберальний прогресизм може бути настільки абсурдним, наскільки заманеться його «креативним менеджерам».

Зокрема, ріпост рейкової новини чи її «лайкання» в багатьох країнах, які знаходяться в авангарді прогресизму, прирівнюється до злочину. В законодавство «особливо прогресивних» країн вносяться показові корекції:

замість «жінка має право на аборт» нова редакція законів передбачає «право людини на аборт». Зміна нібито неістотна, однак надзвичайно показова: якщо ідентифікація чоловіком себе як жінки є прийнятною, то логічним продовженням має бути визнання можливості для таких «донедавна чоловіків» завагітніти, а відтак – і їхнього права на подальший аборт.

Відповідно до прописної істини соціальної філософії, мати спільну емоційну реакцію – тобто ідентифікувати себе з чимось – зовсім не означає бути ідентичним, володіти такою ідентичністю, адже існує безліч *status quo*, яких, з огляду насамперед на їхню генетичну зумовленість, неможливо переглянути й змінити. Однак за підтримки прогресистських політичних режимів така очевидність із легкістю ігнорується. Гротескний абсурдизм нехтування такою вимогою здорового глузду виразно проілюструвала віцепрезидент Сполучених Штатів Камала Харріс, яка спочатку позиціонувала себе як «перша в історії США жінка-губернатор індійського походження», а згодом – як «перша в історії США жінка африканського походження, яка претендує на посаду президента».

Хвороба абсурдизму набула настільки хронічних форм, що сьогодні недоречно вдаватися до послуг вишуканих інтелектуальних процедур і методик – більш адекватним відповідником нагальних потреб сьогодення є емансипація ідеї навіть не інтелекту, а звичайного здорового глузду, покликаною демонтувати абсурдистський Левіафан.

Під *здоровим глуздом* у даному разі слід розуміти політику дотримання базових (імперативних) вимог політичної культури – адекватності розуміння причинно-наслідкових явищ і процесів, зумовленості значущим контекстом тощо. Якщо цей імпаکت-фактор наявний, то зберігаються в силі перспективи суспільно-політичного розвитку; якщо ж він відсутній, то блокується суспільно-політичний розвиток, а натомість доводиться мати справу зі стагнацією, ентропією та деградацією – імперативами кризи світопорядку.

Дональд Трамп, який взяв ідею здорового глузду на озброєння своєї політичної доктрини другої президентської каденції, не є піонером-першопрохідником у цій концептуальній царині: у 1980-х критеріальним маркером здорового глузду ефективно оперував інший президент-республіканець – Рональд Рейган. А понад 200 років до нього з нагоди Американської декларації незалежності була опублікована книга Томаса Пейна «Здоровий глузд», яка одразу стала бестселером [22]. У цьому стислому й водночас ґрунтовному дослідженні автор аргументовано наполягав на **визначальності основних прав людини, для дотримання яких прийнятні навіть радикальні надмірності.**

Зрештою, ідея здорового глузду притаманна не лише американській інтелектуальній і політичній традиції: французька інтерпретаційна культура розмежовує щонайменше три різновиди смислу: *sens commun* (загальнозначущий смисл), *bon sens* (здоровий глузд), *sens unique* (унікальний, лише для тут-і-тепер смисл). Однак американський суспільно-політичний простір виявився все-таки найкращим живильним середовищем для пілотних проєктів здорового глузду. Зрештою, американцям не варто хизуватися цим фактом, бо в основі такого наслідку лежала причина відсутності здорового глузду під час прийняття багатьох доленосних політико-управлінських рішень.

Ефект Дональда Трампа можна лаконічно окреслити такою стратегемою: до біса всі існуючі формати й механізми – апробуємо нові підходи, адже в будь-якому разі гірше вже не буде. Тут напрошуються аналогії з легендарною світоглядно-аксіологічною формулою Фрідріха Ніцше: **якщо світ підійшов до фатальної межі, то чому б не переоцінити геть усі цінності?!** Це не ризикований крок несистемного політика, а якраз інтуїтивна вимога здорового глузду, адже продовжувати функціонування на попередніх згубних принципах і безпринципності – це гарантовано спрямувати суспільство у прірву. Зрештою, до таких висновків 47-й президент США прийшов ще в 1987 році, опублікувавши бестселер «Мистецтво угоди» [23].

Першим символічним жестом Дональда Трампа «для відновлення повноважень здорового глузду» був вердикт про визнання на офіційному рівні лише двох гендерів – чоловіків та жінок. Коментуючи цей президентський акт, прес-секретар Білого Дому Керолайн Левіт підвела такий лаконічний підсумок: усе гранично просто – існує лише дві статі; решта – від лукавого (Karoline Leavitt: «Only two sexes, pretty simple»).

Однак, Дональд Трамп не обмежується суто символічними актами боротьби з абсурдизмом, що призвів до краху світопорядку: він наполягає на радикальній прозорості й категоричній необхідності «висушити вашингтонське болото Deep State». Це неістотна реінтерпретація політико-управлінської максими інтелектуального гуру Стівена Беннона щодо «безальтернативної потреби докопатися до самого дна».

А докопуватися, між іншим, є до чого й така робота навіть в інтенсивному режимі може тривати роками. Вона асоціюється насамперед із Департаментом урядової ефективності (Department of Government Efficiency, DOGE), керованим Ілоном Маском. Членів цього Департаменту доброзичливо відрекомендовують ентузіастичним об'єднанням психопатів-чарівників (psychopath wizards), спроможних знаходити навіть найбільш ретельно приховані корупційні схеми.

Талановиті й непосидючі співробітники DOGE уже виявили, що Казначейство США (The Treasury Access Symbol, TAS) не може пояснити, на які видатки пішли \$4,7 трлн. Також встановлено, що найбільші системи американського медичного страхування «Medicare» та «Medicaid» викрали \$100 млрд («massive financial mismanagement»). З'ясовано, що в США існує 395 млн. номерів соціального страхування, хоча населення США є меншим на 60 млн. Це означає, що існує понад 60 млн «липових» номерів соціального страхування, куди роками з державного бюджету США надходять сотні мільярдів доларів (!), які кимось привласнюються. Крім того, згідно з базами даних соціального страхування, в США проживає 1,4 млн громадян віком понад 150 років, хоча відповідно до офіційної статистики найстаршому мешканцю США нещодавно виповнилося 114 років. Пенсії сплачувалися 6,5 млн віртуальних громадян США, які за документами є старшими 112 років, хоча по всьому світу таких геронтологів лише 45 осіб.

Цей безпрецедентний абсурдизм чомусь абсолютно не бентежив бюрократичну вертикаль Deep State. Напрошується очевидне запитання: чому? З високою вірогідністю можна припустити, що судові рішення найближчих років дадуть вичерпну відповідь не лише на це, а й на чимало інших резонансних запитань.

Втім, на деякі запитання відповіді вже сформульовано й вони не підлягають сумніву. Наприклад, чому США на самому початку другої каденції Дональда Трампа демонтують такий інструмент soft power, як USAID? Тому, що він був інструментом впливу не США, не засобом забезпечення свободи, демократії та національних інтересів цієї країни і навіть не способом експансії глобалізму в усіх сферах життєдіяльності людства, а маніпулятивною можливістю забезпечення вузькокорпоративних і навіть суто особистих інтересів, експлуатуючи наратив усіх тих пріоритетів, які були згадані вище.

Діяльність USAID кількох попередніх років – це абсолютна афера і фарс у форматі або фантомних проєктів, гроші на які корупційним чином привласнювалися «уповноваженими особами», або взагалі виділялися на підтримку структур, афільованих із такими терористичними структурами, як Хамас, Аль-Каеда, Талібан, Ісламська Держава і т. ін. [24]. USAID також активно співпрацювала із соросівським «Open Society Foundations» для переслідування демократичного лідера албанської опозиції Салі Беріші. З цією метою, яка обслуговувала особисті потреби й політико-бізнесові інтереси Джорджа Сороса, було виділено \$31,2 млн [20]. За цих та сукупності подібних обставин висновок про необхідність повністю ліквідувати USAID (dismantle USAID completely) не підлягала сумніву.

Реструктуризація сучасного світопорядку постає значущим контекстом переосмислення Україною пріоритетів і засобів розвитку. Наша країна все ще володіє розлогим діапазоном альтернатив державного будівництва в діапазоні від виконувати функцію ефективного інструмента політики боротьби з бюрократичним «болотом», інтенсивно впроваджувану адміністрацією Дональда Трампа, й до бути частиною цього «болота», прирікаючи країну на подальшу стагнацію і провокуючи жорстку боротьбу проти себе політичних антагоністів Deep State.

Політика здорового глузду вже довела свій функціональний статус імпакт-фактора ефективного суспільно-політичного розвитку. З цієї причини Україні доцільно зробити недвозначний вибір на користь парадигми здорового глузду як світоглядного й політико-управлінського критерію функціонування соціуму за висхідним трендом розвитку. В кожному разі треба виразно усвідомлювати, що країна, яка неспроможна чи з якихось причин не бажає засвоїти прописні істини ефективного функціонування, приречена на болісну стагнацію і подальший колапс.

Із болісною стагнацією Україна вже має справу тривалий час, а від її остаточного фіаско як державного проєкту парадоксальним чином втримує фактор зовнішньої загрози в особі російської агресії (спочатку загрози війни, а згодом і повноцінної війни). Однак війна так чи інакше закінчиться, а стагнація – за окресленою внутрішньою логікою процесу – набуде ще більш болісних форм, тому про розв'язання цієї проблеми варто подбати якомога швидше.

ВИСНОВКИ. Україна не є фронтменом ні світопорядкових реалій, ні тектонічних змін, що відбуваються в цій сфері останнім часом – вона перебуває не в інтер'єрі, а в екстер'єрі краху світопорядку, тому, згідно з формальною логікою, повинна володіти відносно високим рівнем захисту від загроз і викликів, пов'язаних із докорінним переформатуванням тих правил гри, що визначають конкретно-історичний формат світопорядку. Однак іронічний і водночас трагічний парадоксальність світопорядкових реалій пов'язаний із тим, що країни, які знаходяться на периферії краху світопорядку, зазнають більше збитків і втрат, ніж соціуми, котрі перебувають в епіцентрі цього краху, з якими цей крах масовою свідомістю, власне, й асоціюється. В даному разі спрацьовує принцип хвилі цунамі: там, де вона зароджується, її руйнівний ефект є мінімальним, а максимального значення він набуває для територій, розташованих на чималій відстані від епіцентру стихійного лиха.

За таких обставин актуалізується аспект мінімізації збитків і втрат, обумовлених крахом світопорядку, вибудованого на руїнах Берлінського муру наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років. Перспективи досягнення мети

такої мінімізації перебувають в істотній залежності від спроможності України (насамперед і в основному в особі політико-управлінської вертикалі й академічної свідомості) засвоїти повчальні уроки новітньої історії і здійснити коректний аналіз можливих альтернатив.

Окрім роботи над помилками пріоритетного значення набуває аргументоване визначення змістовного рельєфу світопорядкового оптимуму. Досягнення такої мети значною мірою залежить від ефективності використання інструментарію здорового глузду. Можна констатувати, що сучасний світ відчутно втомився від політики, яка ігнорує прописні істини здорового глузду. Нарешті прийшло розуміння очевидного: **якщо ви ігноруєте реальність в її фундаментальних причинно-наслідкових зв'язках, то цим створюєте проблему не для реальності, а для самих себе, позаяк реальність без вас дасть собі раду, а ви без реальності будете безпорадними перед кожним більш-менш значущим проблемним викликом.**

Список використаних джерел

1. Гурківська А.І. Політична дійсність в епоху постправди: змістовнофункціональні особливості. *Дис. ... доктора філософії за спеціальністю «052 – Політологія»*. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, Київ, 2022. 288 с.
2. Левкулич В.В. Сучасність у смисловому полі дискурсу справедливості. *Науковий вісник. Серія «Філософія»*. Харків: ХНПУ, 2017. Вип. 48 (частина II). С. 82–92.
3. Рафальський О.О., Самчук З.Ф. *Цивілізаційні перехрестя сучасного суспільства*. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. 688 с.
4. Самчук З.Ф. Текст політики на тлі цивілізаційних контекстів і підтекстів як відсутній елемент освітнього дискурсу. *Освітній дискурс: збірник наукових праць* / Голов. ред. О.П. Кивлюк. Київ: ТОВ «Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація», 2020. Випуск 24 (6). С. 7–22.
5. Снайдер Т. *Шлях до несвободи. Росія, Європа, Америка* / перекл. з англ. Г. Герасим. Львів: Човен, 2020. 392 с.
6. Сучасний політичний дискурс з проблеми багатопольосної реструктуризації сучасного світу: монографія / авторський колектив: З. Самчук, В. Левкулич, Ю. Шаповал, О. Чорний, В. Ковалевський; за заг. ред. З. Самчука. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2022. 400 с.
7. Alexander J.C. *Performance and Power*. Cambridge, Malden: Polity Press, 2011. 100 p.
8. Almond G. *A Discipline Divided: Schools and Sects in Political Science*. London and Newbury Park, CA.: Sage Publications, 1990. 348 p.
9. Beck N. Political Methodology: A Welcoming Discipline. *Journal of the American Statistical Association*. 2000. Vol. 95. # 450. P. 651–654.
10. Benoist A. de, Champetier Ch. *Manifesto for a European Renaissance*. Arktos Media Ltd., 2021. 50 p.
11. Brady H.E., Collier D., Box-Steffensmeier J.M. Overview of Political Methodology: Post-Behavioral Movements and Trends. *The Oxford Handbook of Political Science*. Ed. by R. E. Goodin. Oxford: Oxford University Press, 2011. P. 1005–1063.
12. Brown W. *In the Ruins of Neoliberalism: The Rise of Antidemocratic Politics in the West*. Columbia University Press, 2019. 264 p.
13. Castells M. *Communication Power*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 592 p.

14. Deneen P.J. *Why Liberalism Failed (Politics and Culture)*. Yale University Press, 2019. 264 p.
15. Djilas M. *The New Class: An Analysis of the Communist System*. Praeger, 1957. 224 p.
16. Ferguson N., Zakaria F. *The End of the Liberal Order?* London: Oneworld Publications, 2020. 96 p.
17. Flassbeck H., Steinhardt P. *Failed Globalisation: Inequality, Money, And The Renaissance Of The State*. Singapore: World Scientific, 2020. 319 p.
18. Fukuyama F. *Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy*. Farrar, Straus and Giroux, 2015. 688 p.
19. Huntington S.P. *Political Order in Changing Societies*. Yale University Press, 2006. 488 p.
20. 'Left's dark money network...': Tyler O'Neil exposes USAID's 'long history' with George Soros. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=aKw15wIRea8>.
21. Munck G., Snyder R. *Passion, Craft, and Method in Comparative Politics*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2007. 792 p.
22. Paine T. *Common Sense*. Penguin Classics, 1982. 128 p.
23. Trump D.J., Schwartz T. *Trump: The Art of the Deal*. New York: Random House, 1987. 372 p.
24. 'USAID funded Al-Qaeda, Taliban, ISIS...': US Congressman Scott Perry drops bombshell at House hearing. URL: https://www.youtube.com/watch?v=GKefOY_3IQ0.

Doctor of Sciences (Dr. Hab.) in Philosophy,
Senior Researcher **Samchuk Zoreslav**,
Kuras Institute of Political and Ethnic Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine

THE PARADIGM OF A COMMON SENSE AS A TOOL FOR THE RENOVATION OF THE WORLD ORDER

World order is understood as a system of world order that determines the features and fundamental nature of interaction between key states and non-state actors. This system does not necessarily have to be consensually recognized or conventionally agreed upon at the global level – its presence or absence is determined by its functional capacity, the ability to perform the functions that underlie its calling, mission.

An essential attributive feature of world order is associated with the presence of someone who ensures compliance with order (i.e., a world arbitrator, policeman, etc.). The powers of such an arbitrator may not be recognized by all parties to international interaction, they may be questioned by many subjects – the effectiveness and persuasiveness of the execution of arbitration powers is of decisive importance. It is this aspect that largely determines the presence or absence of world order, its functional capacity.

The absolute majority of analysts recognize the crisis state of the modern world order as, if not the cause, then the consequence of practically all crisis phenomena

and trends of our time – starting with dissatisfaction with the processes of globalization, the beneficiaries of which are an extremely limited circle of corporate interest holders, and ending with the intensification of international tension and the conflict-generating nature of wars. It is quite objective and natural that the crisis status quo of the modern world order prompts the search for means of reformatting the world order on the principles of functional efficiency. After Donald Trump's victory in the US presidential elections in 2024, the prospects for a reboot of the world order are increasingly associated with the determinism of the common sense toolkit, which is already beginning to acquire paradigmatic and doctrinal features.

Keywords: crisis state of the modern world order; functional capacity; cause-and-effect relationships; megatrend of international tension; common sense as a factor in resetting the world order.

REFERENCES

1. Hurkivs'ka A.I. Politychna diysnist' v epokhu postpravdy: zmistovnofunktsional'ni osoblyvosti. *Dys. ... doktora filosofiyi za spetsial'nistyuu «052 – Politolohiya»*. Instytut politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I.F. Kurasa NAN Ukrayiny, Kyiv, 2022. 288 s. {In Ukrainian}
2. Levkulych V.V. Suchasnist' u smyslovomu poli dyskursu spravedlyvosti. *Naukovyy visnyk. Seriya «Filosofiya»*. Kharkiv: KHNPU, 2017. Vyp. 48 (chastyna II). S. 82–92. {In Ukrainian}
3. Rafal's'kyi O.O., Samchuk Z.F. *Tsyvilizatsiyni perekhrestya suchasnoho suspil'stva*. K.: IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrayiny, 2018. 688 s. {In Ukrainian}
4. Samchuk Z.F. Tekst polityky na tli tsyvilizatsiynykh kontekstiv i pidtekstiv yak vidsutniy element osvith'oho dyskursu. *Osvitniy dyskurs: zbirnyk naukovykh prats' / Holov. red. O.P. Kyvlyuk*. Kyiv: TOV «Naukovo-informatsiynе ahent'stvo «Nauka-tekhnohohiyi-informatsiyya», 2020. Vypusk 24 (6). S. 7–22. {In Ukrainian}
5. Snayder T. Shlyakh do nesvobody. *Rosiyа, Yevropa, Ameryka / perekł. z anhl. H. Herasym*. L'viv: Choven, 2020. 392 s. {In Ukrainian}
6. Suchasnyy politychnyy dyskurs z problemy bahatopolyusnoyi restrukturyzatsiyi suchasnoho svitu: monohrafiya / avtors'kyi kolektyv: Z. Samchuk, V. Levkulych, YU. Shapoval, O. Chorny, V. Kovalevs'kyi; za zah. red. Z. Samchuka. Kyiv: IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrayiny, 2022. 400 s. {In Ukrainian}
7. Alexander J.C. *Performance and Power*. Cambridge, Malden: Polity Press, 2011. 100 p. {In English}
8. Almond G. *A Discipline Divided: Schools and Sects in Political Science*. London and Newbury Park, CA.: Sage Publications, 1990. 348 p. {In English}

9. Beck N. Political Methodology: A Welcoming Discipline. *Journal of the American Statistical Association*. 2000. Vol. 95. # 450. P. 651–654. {In English}
10. Benoist A. de, Champetier Ch. *Manifesto for a European Renaissance*. Arktos Media Ltd., 2021. 50 p. {In English}
11. Brady H.E., Collier D., Box-Steffensmeier J.M. Overview of Political Methodology: Post-Behavioral Movements and Trends. *The Oxford Handbook of Political Science*. Ed. by R.E. Goodin. Oxford: Oxford University Press, 2011. P. 1005–1063. {In English}
12. Brown W. *In the Ruins of Neoliberalism: The Rise of Antidemocratic Politics in the West*. Columbia University Press, 2019. 264 p. {In English}
13. Castells M. *Communication Power*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 592 p. {In English}
14. Deneen P.J. *Why Liberalism Failed (Politics and Culture)*. Yale University Press, 2019. 264 p. {In English}
15. Djilas M. *The New Class: An Analysis of the Communist System*. Praeger, 1957. 224 p. {In English}
16. Ferguson N., Zakaria F. *The End of the Liberal Order?* London: Oneworld Publications, 2020. 96 p. {In English}
17. Flassbeck H., Steinhardt P. *Failed Globalisation: Inequality, Money, And The Renaissance Of The State*. Singapore: World Scientific, 2020. 319 p. {In English}
18. Fukuyama F. *Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy*. Farrar, Straus and Giroux, 2015. 688 p. {In English}
19. Huntington S.P. *Political Order in Changing Societies*. Yale University Press, 2006. 488 p. {In English}
20. 'Left's dark money network...': Tyler O'Neil exposes USAID's 'long history' with George Soros. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=aKw15wIRea8>. {In English}
21. Munck G., Snyder R. *Passion, Craft, and Method in Comparative Politics*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2007. 792 p. {In English}
22. Paine T. *Common Sense*. Penguin Classics, 1982. 128 p. {In English}
23. Trump D.J., Schwartz T. *Trump: The Art of the Deal*. New York: Random House, 1987. 372 p. {In English}
24. 'USAID funded Al-Qaeda, Taliban, ISIS...': US Congressman Scott Perry drops bombshell at House hearing. URL: https://www.youtube.com/watch?v=GKefOY_3IQ0. {In English}